

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ ТА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
Кафедра східної та слов'янської філології

Курсова робота з арабської філології

на тему:

**ОНОМАТОПЕЇЧНА ЛЕКСИКА СУЧАСНОЇ АРАБСЬКОЇ МОВИ:
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ І ФУНКЦІЙНИЙ АСПЕКТИ**

Студентки групи Пар16-20

факультету сходознавства

денної форми навчання

Освітньої програми:

Арабська мова і література

та переклад, друга

східна мова, західноєвропейська мова

Спеціальності 035 Філологія

Спеціалізації 035.060 Східні мови

та літератури (переклад включно),

перша – арабська

Гальчинської Вікторії Анатоліївни

Науковий керівник:

ст. викладач В.Г. Кононенко

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІЖДЕННЯ ЯВИЩА ОНОМАТОПЕЇ ..	6
1.1 Поняття звуконаслідування. Проблема визначення статусу ономатопеїчної лексики у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві.....	6
1.2 Явище звуконаслідування в сучасній арабській мові	10
1.3 Роль і місце звуконаслідувальної лексики в арабському тексті	14
Висновки до розділу 1	17
РОЗДІЛ 2 ФУНКЦІОНУВАННЯ ОНОМАТОПЕЇЧНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНІЙ АРАБСЬКІЙ МОВІ.....	19
2.1 Тематична класифікація ономатопеїчних слів арабської мови за семантичними принципами	19
2.2 Словотвірний потенціал звуконаслідувальних одиниць	23
Висновки до розділу 2	28
ВИСНОВКИ	30
РЕЗЮМЕ	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	33

ВСТУП

У цій роботі розглядаються структурно-семантичний та функційний аспекти оноματοпеїчної лексики сучасної арабської мови.

Актуальність дослідження обумовлена широкою сферою застосування звуконаслідувальних одиниць в сучасній арабській мові, їх комунікативною значущістю та потребою у глибокому вивченні. Крім того, актуальність даного дослідження зумовлена недостатньою вивченістю структури, семантики та функції, які виконують арабські ономатопи.

У мові існують різноманітні засоби вираження емоційної виразності, одним із яких є звуконаслідування. Ономатопея відноситься до звукового або фонетичного наслідування описуваної дії чи явища.

Прийнято вважати, що явище ономатопеї певною мірою представлене в усіх мовах світу. Арабська мова є особливо багатою на використання звуконаслідувань в усному мовленні та літературі.

Дослідження звуконаслідувань бере початок ще з праць давньогрецьких філософів, які намагалися з'ясувати природу походження мови та пов'язували появу перших слів людського мовлення з імітацією звуків довкілля.

Явищу звуконаслідування у своїх працях приділяли увагу низка українських та зарубіжних мовознавців, таких, як Ю. В. Юсип-Якимович, І. О. Гаценко, Р. І. Мельничук, О. О. Добринчук, В. В. Левицький, О. Jespersen, М. F. Ahmed, A. Alameer.

Об'єктом дослідження виступає оноματοпеїчна лексика сучасної арабської мови.

Предметом дослідження є структурний, семантичний та функційний аспекти звуконаслідувальних одиниць сучасної арабської мови.

Мета дослідження полягає у вивченні структурно-семантичного та функційного аспектів оноματοпеїчної лексики сучасної арабської мови.

Відповідно до поставленої мети формуються наступні **завдання**:

1. Дослідження історичних підходів до вивчення явища «звуконаслідування» у філософії та мовознавстві.

2. Визначення понять «ономатопея», «ономатопеїчна лексика».

3. З'ясування структури та особливостей значення арабських ономатопів.

4. Дослідження ролі та функцій звуконаслідувальних одиниць в арабському мовленні.

5. Аналіз типологічної класифікації арабських ономатопів, укладеної за семантичним принципом.

6. Дослідження найуживаніших способів деривації ономатопів в сучасній арабській мові.

У ході дослідження використовуються такі **наукові методи**: *аналіз літературних джерел, їх узагальнення та систематизація; описовий метод* для опису структурно-семантичних особливостей ономатопів в арабській мові; *аналіз словникових дефініцій; метод узагальнення* для підведення підсумків дослідженої інформації та написання висновків; *контекстуальний аналіз* для дослідження використання ономатопеї у різних контекстах; *семантичний аналіз* для дослідження семантичних особливостей звуконаслідувань в арабській мові.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у роботі вперше узагальнено та систематизовано знання про структуру арабських ономатопів та особливості їхнього лексичного значення, уточнено функції звуконаслідувань в арабському усному та писемному мовленні, а також досліджено словотвірний потенціал звуконаслідувальних коренів.

Матеріалом дослідження слугували двомовні арабсько-англійський та арабсько-український словники, з яких було відібрано звуконаслідувальні лексичні одиниці для їх подальшого аналізу. Крім того, під час написання роботи використовувалися твори художньої літератури арабською мовою.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання здобутих результатів для подальших досліджень з даної теми. Матеріали та висновки дослідження можуть бути використані під час викладання навчальних дисциплін

«Лексикологія арабської мови», «Практичний курс перекладу (арабська та українська мови)», «Лексичні і граматичні труднощі перекладу».

Структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, двох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків до всієї роботи, резюме арабською мовою та списку використаних джерел.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, викладено мету і завдання роботи, зазначено об'єкт та охарактеризовано методи дослідження, здійснено опис структури роботи.

У розділі 1 висвітлюється інформація про історичні аспекти дослідження звуконаслідувань в мовознавстві, розглянуто різні підходи до визначення поняття «ономатопея», визначено морфологічні особливості арабських ономатопів, їх роль та місце в арабському мовленні.

У розділі 2 проаналізовано тематичну класифікацію арабських звуконаслідувань та досліджено способи деривації ономатопів в сучасній арабській мові.

У висновках роботи підсумовуються результати досліджень теоретичної та практичної частин.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІЖДЕННЯ ЯВИЩА ОНОМАТОПЕЇ

1.1 Поняття звуконаслідування. Проблема визначення статусу ономатопеїчної лексики у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві

Явище звуконаслідування варто чітко відмежовувати від споріднених з ним явищ, виділяючи його з всієї звукозображувальної системи мови.

Звукозображувальна система мови складається з двох підсистем: звукосимволічної (з неакустичним денотатом) та звуконаслідувальної (з акустичним денотатом). Звуконаслідувальну підсистему утворюють звуконаслідування або ономатопи, в основі яких лежить фонетично мотивований зв'язок між фонемами слова і звуковою ознакою денотата. Звукосимволічну підсистему формують слова, сутність яких полягає у фонетично мотивованих зв'язках між фонемами слова і незвуковою ознакою денотата, тобто передачею мовним звуком відчуття, руху, враження від позначуваного предмета. Звукосимволічні слова найчастіше позначають різні види рухів, світлові явища, ходу, міміку, фізіологічний та емоційний стан людини (Валігура & Охріменко, 2019, с. 32).

Вивчення звуконаслідування має тривалу історію не лише в лінгвістиці, але й в філософії та антропології. У звуконаслідуваннях філософи і мовознавці шукали відповіді на одвічні питання зв'язку звучання зі значенням, внутрішню мотивованість назв та походження мови (Юсип-Якимович, 2007, с.4).

В рамках розв'язання проблеми походження мови в лінгвістиці було запропоновано звуконаслідувальну теорію прамови, що бере початок ще в III ст. до н.е. в античній науці з праць філософів-стоїків, які відстоювали «природний» характер мови (Левицький, 2006, с. 26). Згідно з цією теорією мова виникла в результаті наслідування людиною звукових та незвукових ознак об'єктів (Ржевська, 2012, с. 2).

Тему співвіднесення звуку та значення вивчали вчені і в епоху Середньовіччя та Ренесансу. Міркування на цю тему можна знайти у працях Д. Уолліса, який опублікував список англійських фонем та їхніх значень. Символічні зв'язки привертали до себе увагу таких середньовічних філософів і теологів, як Фома Аквінський та Августин Блаженний, французьких філософів-просвітників Жан-Жак Руссо і Рене Декарт (Мельничук, 2018, с. 25).

У XVII – XIX ст. вивчення звуконаслідування та звукового символізму в Європі відбувається значною мірою саме в рамках звуконаслідувальної та вигуквої теорій походження мови (Малинюк, 2021, с. 24).

Незважаючи на наявність значної кількості звуконаслідувальних слів у різних мовах світу, в наш час теорія походження мови на їхній основі викликає серйозні заперечення. Противники оноματοпείχної теорії вважають, що звуконаслідувальні слова є досить малочисельними, вони не здатні виражати абстрактні значення, а сфера їх використання обмежена.

О. П. Кравець (2018) зазначає, що слів, утворених шляхом звуконаслідування, дуже мало, причому в розвинених мовах їх значно більше, ніж у нерозвинених, і звучать вони в різних мовах неоднаково (с. 107).

Виходячи з вищезазначеного, можемо припустити, що схожість окремих слів у різних мовах з природніми звуками не характеризує початковий стан мови, а має лише вторинний характер.

На початку XX століття помітний вплив на курс розвитку концепції звукозображувальності у лінгвістиці було здійснено Ф. де Сосюром, у зв'язку з виходом у 1916 році його праці «Курс загальної лінгвістики», у якій він проголосив принцип «довільності мовного знака». Таке уявлення про роль звукозображальної (в тому числі звуконаслідувальної) лексики в мові призвело до майже повного її ігнорування (Малинюк, 2021, с.25).

Дослідження звукозображальності відбувалося також у рамках більш вузької, хоча не менш важливої, проблеми звукового символізму. Початки теоретичного вивчення звукового символізму заклала праця О. Єсперсена «Мова: її природа, еволюція і походження», в якій автор, на противагу постулату про довільність

мовного знаку, наполягає, що в процесі розвитку мов звуковий символізм відіграє значно більшу роль, ніж це прийнято вважати більшістю лінгвістів (Єсперсен, 1964, с. 397).

У 70-80 рр. звукозображальність почали розглядати в рамках новоствореної міждисциплінарної науки – фоносемантики (Гаценко, 2009, с. 22), яка займається встановленням асоціативно-символічних значень звуків конкретної мови, а також вивченням відповідності між звуковою і змістовою сторонами тексту (Редьква, & Кушнерик, 2021, с.76).

Говорячи про звуконаслідування, неможливо оминати увагою поняття іконічності. Як зазначає І. В. Малинюк (2021), іконічний знак заснований на зв'язку позначеного і позначення, представлений у мові звукозображувальною лексикою (с.39). Звуконаслідувальні слова мають іконічний характер, тобто співвідношення між їхніми формами та значеннями не є довільним, і форми відображають їхнє звучання в природі (Yaqubi, Tahir, & Amini, 2018, с. 206).

У сучасному вітчизняному мовознавстві звуко-символізм і звуконаслідування продовжують досліджуватися у зв'язку з проблемами мотивованості мовного знаку, теорії дитячої мови, стилістики і поетики, лінгвістичної типології, експериментальної психології, психолінгвістики (Гаценко, 2011, с. 76).

Арабські вчені також намагалися встановити зв'язок між звучанням слова і його значенням. Аль-Фарагіді чітко виділив в арабській мові лінгвістичний феномен, за якого звучання слова імітує його значення. У своїх працях Сібавейхі відстоював думку, що між формою та значенням існує сильний і чіткий взаємозв'язок. Напрацювання згаданих вчених в цій галузі відкрили дорогу наступним поколінням дослідників. Ібн Джинні писав, що певні звуки, знаходячись поряд у словах можуть передавати схоже значення, а також, що тісний зв'язок літер за значенням робить їх близькими за артикуляцією (Ahmed, 2014, с. 11-12).

Що ж стосується питання походження мови, з точки зору арабських вчених, немає точних доказів для дослідження генезису мови на будь-якому рівні. Серед теорій, до яких схиляються дослідники, є теорія божественного походження мови та імітації звуків навколишнього середовища (Alameer, 2019, с. 7).

Для позначення поняття звуконаслідування у мовознавстві використовується термін грецького походження оноματοпея, або оноματοпоетика, який відповідає термінові звуконаслідування. На думку Ю. В. Юсип-Якимович (2007), вживання термінів грецького походження є доцільнішим та зручнішим, оскільки вони є загальноприйнятими, мають міжнародне поширення та цілий ряд похідних. Протягом ХХ століття дослідники ввели цілу низку нових термінів для позначення цього явища: мімема, імітатив, зображальне слово, ідеофон (с. 12).

Існування такої великої кількості термінів на позначення звуконаслідувань можна пояснити тривалим інтересом лінгвістів до вивчення цієї групи слів. Незважаючи на це різноманіття термінів, що використовуються для передачі поняття «оноματοп», їхня семантика часто відображає схоже розуміння суті явища. Підтвердженням цього є визначення наведені в різних словниках та наукових працях.

Перш за все, варто зазначити, що сам термін «оноματοпея» був введений у вжиток Дж. Р. Фертом у 1930 році для визначення фонем або групи фонем, які мали «впізнавані семантичні асоціації через повторювану появу в словах подібного значення» (Chalker, & Weiner, 1994, с. 544).

Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів (2001) визначає звуконаслідування як умовну імітацію звуків навколишнього середовища засобами певної мови і водночас створення слів, що звуковим складом частково нагадують позначувані предмети (с. 64).

І. О. Гаценко (2013) пише що у сучасному розумінні, термін звуконаслідування, або оноματοпея, використовується «на позначення безпосередньої звукової імітації звуків нелінгвістичної природи шляхом комбінації відповідних сегментів, які добираються з інвентарю фонем певної мови» (с. 69).

Дослідниця Ю. В. Юсип-Якимович (2007) вважає, що оноματοпея є маргінальним мовним явищем, в основі якого лежить позамовне звучання; а ономатопи – це слова, які наслідують звучання живої і неживої природи, це умовне відтворення різних звуків навколишнього світу за допомогою елементів мовної системи (с. 4).

Е. Робертс (1991) визначає ономатопоєю як «комбінацію приголосних і голосних звуків, з метою імітації ситуації чи дії». Таким чином ономатопоєю посилається до звуків, що наслідують свій референт за межами мови (с. 189).

Отже, звуконаслідування та звукосимволізм є складовими частинами звукозображувальної системи мови. Протягом багатьох століть явище звуконаслідування вивчалось в рамках розробки питання про мотивованість знаку та генезис мови і становило значний інтерес для вчених як на Заході, так і в арабських країнах. Дослідження в цій області дали поштовх до створення ономатопеїчної (звуконаслідувальної) теорії походження мови, яка, незважаючи на аргументи прихильників, в наш час зазнає критики. Багато сучасних джерел визначають звуконаслідування, як процес утворення слів, які нагадують своїм звучанням слухові враження від зображуваного явища.

1.2 Явище звуконаслідування в сучасній арабській мові

Проблема звукозображальності в сучасній арабістиці є маловивченою, що виражається у відсутності комплексних досліджень на дану тематику. В основному, ономатопої наводяться в якості прикладу функціонування фонетико-фонологічної мотивації або розглядаються в рамках дослідження теорій походження мови. У порівнянні з активним дослідженням ономатопеї на матеріалі англійської мови, роботи з звукозображальності в арабській мові є одиничними, і є лише спробами поверхневого огляду даного явища (Казакова, 2015, с. 69).

Коран, як головна писемна пам'ятка мусульман, написана арабською мовою, документує випадки вживання звуконаслідувань. З приблизно 77 701 слова дев'ять є звуконаслідувальними, з них: три – звуки тварин (наприклад, мичання), два – звуки природи (наприклад, грім) та чотири – звуки, що видаються людиною (наприклад, шепіт, стогнання). Дослідники встановили, що така мала кількість звуконаслідувань пов'язана з соціально-політичною ситуацією на Аравійському півострові на час виникнення ісламу. На той час в Аравії проживало близько 360 племен. І хоча мова племені Курейш була основною між цими племенами, все ж між їх нарідччями

існувало багато фонетичних відмінностей. А отже, фактичне використання ономапей могло відрізнятися, тому, щоб уникнути непорозумінь, при створенні Корану уникалося вживання звукосимволічної лексики (Seyyedi, & Akhlaghi, 2013, с. 21-22).

Звукозображувальна лексика арабської мови представлена ономапейними та звукосимволічними словами.

На думку П. Сімпсона (2004), звуконаслідування може бути представленим у лексичній та нелексичній формах. Лексичне звуконаслідування спирається на розпізнавання в мовній системі слів, таких як стукіт, тріск, хлюпання, гул, вимова яких лише символічно відтворює їхні референти за межами мови. Нелексична ономапея, навпаки, стосується сукупності звуків, що відтворюють світ більш неопосередкованим чином, без втручання в морфологічну структуру (наприклад, бум, ш-ш-ш, апчхи!). Такі звуконаслідування не вважаються повноцінними словами (с. 67).

В арабській мові представлені як лексичні, так і нелексичні звуконаслідування.

До нелексичних ономапів арабської мови можна віднести наслідування звуків тварин (دززز – *дзижчання бджоли*), предметів та явищ дійсності (بوم – *вибух*), дій та рухів (شووو – *свист*), фізіологічних процесів (آآآآ – *позіхання*). Нелексичні ономапи часто мають декілька варіантів на позначення одного й того ж явища: كه كه = قح قح = أه (кашель), نياو = مياو (нявчання), توت توت = شوك شوك = شوشوشو (звук потяга).

Лексичні ономапи зустрічаються серед арабських коренів досить часто.

Для літературної арабської мови характерним є явище так званої «двоконсонантної комірки», за якого у групі триконсонантних коренів виокремлюються дві консонантні фонемі у сукупності, тобто двоконсонантна комірка, що передає родове поняття, а третій нарощений консонантний диференціює це поняття у видовому розрізі. У межах арабського фоносимволізму «двоконсонантна комірка» виражена «звукосимволічним зчепленням»:

1) комірка «-فر» (перший звук – фрикативний, другий – дрижачий) має загальне значення «рух у різні боки» та входить до таких дієслів: فَرَّ – *втікати, шукати (щось), показати зуби (в посмішці)*; فَرَّتْ – *розрізати щось, а потім викинути те, що*

всередині; فَرَجَ – відкривати, визволяти (від чогось); فَرَزَ – відбирати, сортувати; فَرَدَ – розгортати, розтягувати;

2) комірка «-قص» (зчеплення двох емпатичних глухих приголосних), носить значення «зменшити розмір чогось шляхом порушення його цілісності» та представлена групою таких дієслів: قَصَّ – стригти; قَصَبَ – відрізати, розрізати на частини; قَصَرَ – вкоротити; قَصَّعَ – розтерти зерна, роздрібнити (Дяченко, 2016, с. 103).

Більшість дослідників, що займалися вивченням цього питання, в тому числі й європейські семітологи, вважають, що такі двобуквенні комірочки мають в своїй основі звуконаслідувальний характер. Спираючись на існування подібного явища в інших семітських мовах, можна, по-перше, зробити висновок про першопочаткову історичну дволітерність арабського кореня, а, по-друге, виділити серед маси арабської лексики значну кількість звуконаслідувальних одиниць (Белкин, 1975, с. 60).

Особливе місце серед звуконаслідувальної лексики займають чотирилітерні дієслова, утворені шляхом звуконаслідувального повторення дволітерної комірочки (Юшманов, 1928, с.54), наприклад: خَرَّخَر = خَرَّ – журчати, хроніти, دَنَّ دَنَّ = دَنَّ – дзижчати, гудіти, صَرَّصَر = صَرَّ – скрипіти (про двері), завивати (про вітер), = جَرَّ جَرَّ – тягнути, волочити. При цьому повторення може вказувати на неодноразовість дії.

Багато арабських мовознавців вважають, що подвоєні дієслова, утворені шляхом подвоєння (гемінації) другого приголосного дволітерної компоненти, особливо дієслова на позначення процесів відрізання, різання, ламання, розсікання та розкидання, мають звуконаслідувальну основу, наприклад: слова قَطَّ – відрізати, підстригати (про нігті), قَدَّ – рвати, قَضَّ – виривати, جَبَّ – виривати з коренем, جَدَّ – вирізати, جَرَّ – стригти, رَنَّ – дзвеніти, غَطَّ – сильно хроніти (Дяченко, 2016, с.103).

Вважається, що звуконаслідувальне походження мають назви деяких представників фауни, як от: وَطَاطٌ – кажан, وَرَوَارٌ – щука, زُرُزُرٌ – шпак, زَيْرٌ – цикада. Сюди ж можна віднести й слово لَفْلَاقٌ – лелека, яке спочатку було запозичено

тюркськими мовами, а пізніше через турецьку (*leylek* або *lelek*) потрапило й до української (Болдирев та ін., 1989, с. 217).

До звуконаслідувань сучасні арабські автори відносять також і велику кількість слів з трилітерним коренем, що позначають звукові явища. При цьому часто звучання віддієслівного іменника (масдара) краще передає реальні звуки, ніж дієслово, що можна порівняти на прикладах: (زَفَرَ) *важко зітхати*, (صَرَخَ) *кричати*, (زَعَقَ) *верещати*, (سَعَلَ) *кашляти*, (عَطَسَ) *чхати*, (زَيَّرَ) *ричати (про лева)*.

Досліджуючи ономапопеїчну лексику арабської мови О.В. Казакова (2015) виявила досить широкі синонімічні ряди, представлені звуконаслідувальними словами. Так, до прикладу, для передачі значення «*кудахтати*» існує 3 різні лексеми: فَارَقَ – كَأَكَى – فَاقَ. При чому, всі ці слова з приблизно однаковою частотою використовуються в мовленні (с. 83).

Поряд з розвиненою синонімією, переважній більшості арабських ономапопів властива також багатозначність, тому в словникових статтях часто надаються пояснення для уточнення значень. Наприклад, арабсько-англійський словник, укладений Н. Wehr (1976), наводить одразу 5 варіантів перекладу дієслова فَزَفَرَ: 1) *котити*; 2) *бурчати (про шлунок)*; 3) *ревіти (про верблюда)*; 4) *туркотіти (про голуба)*; 5) *мурчати (про кішку)*. Від цього ж кореня утворено іменник فَزْفَرَةٌ, що теж має декілька значень: 1) *бурчання у животі*; 2) *булькання*; 3) *ревіння верблюда*; 4) *воркування голуба*; 5) *мурчання* (с. 778).

До специфічних особливостей лексичного значення ономапопеїчних слів арабської мови можна віднести чітко виражений характер денотата, обумовлений диференціацією шумів, що мають різні акустичні характеристики. Це явище можна яскраво проілюструвати на прикладі значення «*шуміти*», яке залежно від джерела походження звука (явище природи, звук тварини, звук, виданий людиною або механічним предметом) позначатиметься різними лексемами: لَجِبَ (про море, натовп), حَشْحَشَ (про одяг), رَجَسَ (про дощ), صَرَ (про вітер) (Казакова, 2015, с.152).

Характерні для арабської мови ономапопи при перекладі іншими мовами часто не знаходять точних відповідників і перекладаються цілими фразами, як, наприклад,

هَمَزٌ – ставити або вимовляти гамзу, اِشْمَامٌ – вимовляння звуків «у» та «і» з сильною лабілізацією, قَحَبٌ – кашляти (про верблюда) (Казакова, 2015, с.87).

Отже, в сучасній арабській літературній мові явище звуконаслідування представлено існуванням лексичних та нелексичних ономатоїв. Нелексичні ономатої є прямим наслідуванням звуків довкілля. Лексичні ономатої, без сумніву, є повноцінними словами, можуть належати до певної частини мови і за звучанням лише віддалено нагадують позначувані явища. Найбільша кількість звуконаслідувань зустрічається серед дво-, три- та чотирилітерних дієслів та похідних від них імен. Для арабських ономатоїв є характерною синонімія та полісемія.

1.3 Роль і місце звуконаслідувальної лексики в арабському тексті

У рамках вирішення проблеми місця звуконаслідувальних слів у лексичному складі мови вчені задаються питанням про лексичне значення звуконаслідувань, адже, як відомо, якщо мовна одиниця не має лексичного значення, вона не може вважатися словом. Виникає також і потреба у розмежуванні звуконаслідувань та вигуків. Ще донедавна, звуконаслідування відносили до вигуків, але останнім часом їх почали все частіше розглядати як окрему частину мови (Мельничук, 2018, с.39).

Лінгвісти намагаються оцінити мовний статус ономатоїв з різних науково-теоретичних точок зору, тому їхні думки щодо цієї проблеми не є однозначними. Можна виокремити 4 категорії, до яких найчастіше відносять звуконаслідування: 1) повна тотожність вигукам; 2) окрема група слів у складі вигуків; 3) дієслівно-вигукова форма; 4) повністю окрема група слів.

Як пише В.О. Горпинич (2004), в українському мовознавстві ономатоєю прийнято розглядати «як різновид вигуків або як групу слів, яка прилягає до вигуків, але не зливається з ними повністю, оскільки не виражає ні емоцій, ні волевиявлень» (с. 309).

Ю. В. Юсип-Якимович (2007) вважає, що об'єднання ономатоїв та вигуків в одну групу є недоцільним, наводячи при цьому низку аргументів. По-перше, на

відміну від вигуків, звуконаслідування мають лексичне значення, закладене в його акустичну форму, тобто вони передають його через імітацію; по-друге, звуконаслідування закріплені в системі мови як готові, відтворювані одиниці, тоді як вигуки, «як відгомін миттєвого стану душі, щоразу створюються заново і не мають об'єктивного життя, властивого слову»; по-третє, для ономатопеїчної лексики є характерними словотвірні явища, а також явища полісемії, синонімії, омонімії (с. 13).

Звуконаслідувальні одиниці в арабській мові можуть виконувати функції будь-якого члена речення. При цьому вони оформлюються тими граматичними категоріями, що властиві цьому членові речення. У сучасних художніх творах і розмовній мові приклади звуконаслідувальних слів в ролі присудка зустрічаються досить часто (Казакова, 2015, с. 137).

В сучасній арабській літературній мові ономапопея має широку сферу застосування, нею послуговуються як в усному мовленні, так і на письмі, зокрема в прозі та поезії.

Володіючи ритмічністю та мелодійністю, звуконаслідувальна лексика часто зустрічається в художній літературі, у тому числі в поетичних творах. Часто автори вдаються до використання звуконаслідувань, щоб описати внутрішній стан чи переживання героя, надати більшої емоційної забарвленості ситуації, вказати на протяжність якої-небудь дії в часі, охарактеризувати певні події тощо (Добринчук, 2021, с.96).

Також звуконаслідування можуть бути використаними автором у художньому творі як «додатковий засіб звукової виразності, що конкретизує якість одне явище або його ознаку, уже описану за допомогою інших мовних одиниць, і таким чином актуалізує її» (Мацько, 1982, с. 35).

Загалом, як стверджує О. О. Добринчук (2021), вживання ономапопів в різних літературних стилях і жанрах визначається наступними функціями: експресивною – звуконаслідувальна лексика виступає виразником суб'єктивного ставлення мовця до певних подій чи явищ; компресивною – завдяки використанню звуконаслідувальної

лексики з'являється можливість лаконічно передати складне поняття; образно-графічною, яка втілюється переважно в коміксах або рекламних текстах (с. 98).

Маючи високий ступінь експресивності, звуконаслідування є важливим інструментом для передачі вражень та емоцій. Як пише Ю. Я. Тихонова (2019), «історично звуконаслідування широко використовується у віршованих формах, оскільки гра з ритмом і звучанням є невід'ємною частиною віршування» (с.68-69).

Крім того, було давно помічено, що звуконаслідування є одними з перших слів у мовленні маленьких дітей. Розвиваючись, дитина спостерігає за явищами навколишнього світу та намагається встановити для себе певні зв'язки між побаченим і почутим. У словах діти шукають буквально відображення дійсності, і саме в ономатопах вони знаходять найбільш чіткий зв'язок образу слова з образом предмета (Янковецька, 2016, с.76).

Тому, не дивно, що ономатопи особливо часто використовуються в дитячих віршах і анекдотах. Твори призначені для читання дітьми повинні бути яскравими та емоційними, а образи такими, що легко запам'ятовуються. З цим завданням відмінно справляються звуконаслідувальні одиниці, які й роблять мову твору зрозумілою та цікавою для дитини. (Ahmed, 2014. с. 2). Крім того, звуконаслідувальна лексика, яку зазвичай використовують дитячі автори, виступає фонетичним виражальним засобом і нерідко пояснює контекст всього речення. В казках часто зустрічаються ономатопи, що передають звуки звірів та птахів (Казакова, 2015, с.131).

Ономатопейчна лексика знайшла широке застосування в індустрії коміксів, при цьому оформлення звуконаслідувань на письмі має певні характерні особливості. Ономатопи, особливо вигуки, записуються в тексті з подвоєнням або потроєнням приголосних або голосних букв, питальні та окличні речення оформлюються за допомогою декількох знаків оклику або запитання, аби акцентувати на протяжності певного звуку чи привернути увагу читача (Добринчук, 2021, с.98).

З. О. Пахолюк (2014) вважає, що окрім звукової імітації явищ реального життя, звуконаслідуванням властива ще й функція номінації. (с. 188) Явище звуконаслідування часто бере участь в створенні оказіоналізмів, особливо це

стосується okazіональних утворень з дитячої мови (Остапович, & Павлишинець, 2008, с.135).

Як зазначалося раніше, для ономатоїв арабської мови є характерною диференціяція за джерелом звуку. Таким чином, звідси впливає наступна функція звуконаслідувальної лексики – ідентифікуюча. Використання автором звуконаслідування дозволяє читачеві визначити об'єкт-джерело шуму, навіть якщо пряма вказівка на нього відсутня в тексті.

Останнім часом можна спостерігати стійке посилення тенденції до вживання звуконаслідувальних вигуків, або нелексихних звуконаслідувань, в мові реклами, які, не володіючи певним номінативним значенням, безпосередньо звертаються до почуттів аудиторії.

Ономатої також приймають активну участь в створенні низки фразеологічних зворотів. До найпродуктивніших ономатоїв можна віднести дієслово ضَرَبَ – *бити*, яке вживається в ряді фразеологічних одиниць, до прикладу: ضَرَبَ عصفورين بحجر – *вбити двох зайців одним пострілом*; ضربه ضربا مبرحا – *нам'яти боки*; ضَرَبَ الدنيا طبنجة – *море по коліна* (Казакова, 2015, с. 89).

Отже, ономатої вважаються повноцінними словами, оскільки володіють лексичним значенням, яке закладене в їх звукову оболонку і передається через імітацію. Питання про частиномовну приналежність звуконаслідувань залишається відкритим, хоча більшість дослідників вважають, що ономатоїчну лексику варто виділяти як окрему групу слів. У мові звуконаслідування використовуються не лише для номінації відповідних явищ чи процесів навколишньої дійсності. Досить часто ономатої виступає стилістичним прийомом для створення певного настрою та передачі емоцій в рамках художньої літератури. Звуконаслідування часто використовуються в поезії, дитячій літературі, рекламі, фразеології.

Висновки до розділу 1

Звуконаслідування разом зі звуко символізмом входять до звукообразувальної системи мови. Звуконаслідуванням, або ономатоїєю,

вважається закономірний недовільний фонетично мотивований зв'язок між фонемами слова і звуковою ознакою денотату (мотивом), покладеним в основу номінації. Його варто розмежовувати від звукосимволізму, в основу якого покладено незвукову ознаку денотату.

Протягом багатьох століть вивчення звуконаслідувань проходило в рамках розв'язання низки проблем, які цікавили лінгвістів, як от питання походження мови та мотивованості мовного знака. Вивчення онома топей поклало основу створенню звуконаслідувальної теорії походження мови, відповідно до якої найперші слова та мова в цілому представляють собою своєрідне звукове наслідування.

Онома топейна лексика широко представлена в багатьох мовах. Вона відрізняється великою різноманітністю та активно використовується як в усному, так і в письмовому мовленні. Звуконаслідування в арабській мові поділяють на лексичні та нелексичні. Нелексичні онома топи безпосередньо наслідують звуки навколишньої дійсності, лексичні ж є морфологічно оформленими і мають лише звуконаслідувальний корінь в основі.

Найчастіше лексичні онома топи в арабській мові представлені дієсловами та їх дериватами. Арабські онома топи рідко мають лише одне значення, як правило, їх набагато більше. Звуконаслідувальні одиниці часто утворюють широкі синонімічні ряди.

На тлі визначення частиномовної приналежності онома топейної лексики особливого гостро постає питання про наявність у цієї групи слів лексичного значення. Багато сучасних вчених вважає, що онома топи варто відрізнити від вигуків та виокремлювати як окрему частину мови, адже вони, на відміну від вигуків, несуть в собі певне лексичне значення, закладене в їх звуковому складі.

Сфера використання онома топів включає усне та письмове мовлення, художню літературу (особливо дитячу), рекламу та фразеологію. Вони не лише дають назву явищам дійсності, але й часто використовуються в художніх творах для створення відповідного настрою та передачі потрібного емоційного стану.

РОЗДІЛ 2

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОНОМАТОПЕЇЧНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНІЙ АРАБСЬКІЙ МОВІ

2.1 Тематична класифікація ономатопеїчних слів арабської мови за семантичними принципами

У ході досліджень лінгвісти прагнули систематизувати звуконаслідування та об'єднати їх у групи за різними критеріями. Таким чином, на даний момент у мовознавчій літературі існує багато класифікацій ономотопів, заснованих на диференціації за джерелом походження звука, лексичному значенні, ступені прояву звукообразу.

Х. Бредін (1996) поділяє звуконаслідування на 3 типи:

1) пряма ономотопея – звукова оболонка слова нагадує звучання, яке передається, тобто слова мають певну акустичну схожість з позначуваним явищем (наприклад, *hiss* – *шипіти*, *toan* – *стогнати*);

2) асоціативна ономотопея – до цього типу відносяться звуконаслідування, значення яких передається не через імітацію звуків, а через асоціації з певними звуковими явищами. Прикладом є англійське слово *whip* – *бати́г*, яке пішло з давньоанглійської мови та згідно з Oxford English Dictionary відповідало значенню «швидкий рух або стрибок». З розвитком мови це слово втратило звуконаслідувальну мотивованість, проте зберегло асоціацію з дією після утворення іменника.

3) ілюстративна ономотопея – ґрунтується на кількості фізичних зусиль, які докладає мовець, щоб вимовити слово. (с. 568)

Ще один поділ ономотопеї, робить Стівен Ульман (1964), який розрізняє первинну та вторинну ономотопею, стверджуючи, що первинна ономотопея – це «імітація звуку звуком», де звук є справжнім відлунням сенсу, і «сам референт є акустичним досвідом, який більш-менш точно імітується фонетичною структурою

слова», тоді як вторинна ономаіопея – це та, за якої звуки посилаються не на акустичне переживання, а на рух або якусь фізичну чи моральну якість (с. 84).

Розглянемо типологічну класифікацію арабських ономаіопів, запропоновану О.В. Казаковою (2015). При розподілі слів за тематичними групами враховувалися лексичне значення слова, його семантична структура, а також стилістичні особливості вживання ономаіопа.

Проаналізувавши пласт арабської звуконаслідувальної лексики, дослідниця розділила ономаіопи на 4 класи та 13 груп.

До класів віднесли:

- 1) звуконаслідування, що відображають звуки живої природи;
- 2) звуконаслідування, що відображають звуки неживої природи;
- 3) звуконаслідування, що відображають звуки пов'язані з людиною та процесами її життєдіяльності;
- 4) звуконаслідування, пов'язані з різними предметами, що приводяться у рух людиною. (с. 95)

У кожному класі було виділено тематичні групи звуконаслідувань.

Клас звуконаслідувань, що відображають звуки живої природи, було поділено на 2 групи слів, а саме: 1) звуки птахів та комах; 2) звуки тварин.

Група ономаіопів, що відображають звуки птахів та комах, містить дієслівні та іменні звуконаслідувальні основи. Слова, що входять до цієї групи формують синонімічні ряди зі значеннями «*кудахтати*» (قاق = فرق = كاكى), «*дзижчати*» (طَنَّ = دندن), «*бити крилами*» (فرفر = فطط). Велику частину слів складають орнітоніми, утворені від звуконаслідувальних коренів, наприклад: دَنْدُونٌ – *індик* (від дієслова دَنْدَنَ), هَزَجَةٌ – *вівчарик* (від هَزَجَ), فُوقَةٌ – *сипуха* (від فاق), سَفْسَاقَةٌ – *сивка, пісочник* (від سَفْسَقَ).

Ономаіопи, які входять до групи звуконаслідувань, що відображають звуки тварин, утворюють синонімічні ряди зі значеннями «*нявчати*» (نونو = ماء = معا), «*вити*» (عوى = هرّ), «*бурчати*» (أرزم = قرقر), «*квакання*» (نقّ = نفقة), «*ревіння*» (شحيحّ = زمجرة). На прикладі дієслівних основ, що належать до даної групи ономаіопів можна проілюструвати спосіб утворення звуконаслідувальних слів, що

полягає в повторенні дволітерної основи, наприклад: نَقَّ ← نَفْتَقَ у значенні «квакати».

До наступного класу звуконаслідувань входять ономатопои, що відображають звуки неживої природи. Цей клас в свою чергу ділиться на 2 групи: 1) слова, що імітують звуки, пов'язані з громом та вітром; 2) ономатопои, що пов'язані з водною стихією.

Група ономатопоів, що відображають звуки грому та вітру є невеликою за обсягом слів, що входять до неї, але містить синонімічний ряд зі значенням «грим».

Для групи звуконаслідувань, що відображають звуки води є характерним те, що практично всі ономатопои мають більше, ніж одне лексико-семантичне значення, що значною мірою ускладнює їх виділення з загального пласту звуконаслідувальної лексики в окрему групу. (Казакова, 2015, с.104)

Третій клас складають ономатопои, що відображають звуки, пов'язані з людиною та процесами її життєдіяльності. До цього класу входять наступні групи звуконаслідувань:

- 1) звуконаслідування, що передають «мимовільні звуки», утворені органами мовлення людини або звуки, пов'язані з її фізіологічною діяльністю;
- 2) звуконаслідування мовленнєвої діяльності;
- 3) ономатопои вигукового походження (у тому числі специфічні вигуки, характерні для арабського регіону);
- 4) ономатопои дитячого лепету;
- 5) наслідування крикові та шуму. (Казакова, 2015, с.105)

Група звуконаслідувань, що передають «мимовільні звуки» містить переважно багатозначні дієслова, хоча б одне значення яких є звуконаслідувальним, наприклад, حَفَقَ – битися (про серце), فَرَقَعَ – тріщати, хлопати, عَرَرَ – кусати. Переважна більшість дієслів є чотирилітерними, часто утвореними шляхом повторення дволітерної основи, як у випадку зі словами نَحْنَحَ – відкашлюватися, прочищати горло, عَزَّعَرَ – полоскати горло, دَبَدَبَ – тупати, стукати ногами, فَهَفَفَ – голосно сміятися. Дієслова, що входять до цієї групи часто беруть участь в утворенні ідіом

та фразеологізмів. Наприклад, *لَحَسَ بِالْكَرْبَاجِ* – *вдарити батогом*, *فُواقُ المَوْتِ* – *передсмертний хрип*.

Група ономатопів, що наслідують мовленнєву діяльність людини містить синонімічні ряди до таких понять, як *бурмотіти* (*مَهْمَهَ = زَمَزَمَ = دُنْدَنَ = تَمَتَّمَ*), *заїкатися* (*وَأَوَّأَ = لَجَجَجَ = تَأْتَأَ*), *тараторити* (*دَرْدَشَنَ = هَدَرَ*), *гугнявити* (*غَنَّ = أَخَنَّ*). До цієї групи також відносяться слова, сферою застосування яких є фонетика та граматики і які не мають прямих аналогів в українській мові (*طَمْطَمَانِيَّةٌ* – вимовлення *ام* замість *ال*, *إشمامٌ* – вимовлення звуків «у» та «і» з сильною лабілізацією).

Група ономатопів вигуків походження представлена переважно нелексічними звуконаслідуваннями, такими як: *حَا* – *ха*, *هش* – *ки!*, *هيا* – *давай!*, *اف* – *фу*, *صه* – *циц!*. Крім того, до цієї групи відноситься багато діалектної лексики.

Ономатоми дитячого лепету крім власне слів дитячого мовлення включають також авторські звуконаслідування, що зустрічаються в літературних творах, призначених для юного читача (казках, коміксах, коротких оповіданнях).

До групи звуконаслідувань крику та шуму, спричиненого людиною належать лексичні одиниці, що утворюють синонімічні ряди зі значеннями «*кричати*» (*ظَاطَنَ = هَاتَ*), «*шуміти*» (*وَقُوقَ = صَهِيَنَّ = ظَاطَ = قَوَهَ*).

Ономатоми четвертого класу пов'язані з різними предметами, які приводяться в рух людиною, і представлені наступними групами:

- 1) наслідування звукам гри на музичних інструментах;
 - 2) наслідування звукам механізмів;
 - 3) наслідування звукам предметів довкілля в результаті їхньої взаємодії з людиною;
 - 4) наслідування звукам шуму різної природи (шурхіт, тріск, стук).
- (Казакова, 2015, с.113)

Група ономатопів, які наслідують звукам гри на музичних інструментах містить дієслова, звуконаслідувальні основи яких послужили для створення назв музичних інструментів, наприклад: *صَاصَلٌ* (*звеніти*) → *صَاصِلٌ* (*брязкальце*), *طَبَلٌ* (*барабанити*) → *طَبْلٌ* (*барабан*).

Отже, в лінгвістиці існує велика кількість класифікацій оноματοпеїчної лексики, залежно від класифікаційного принципу, покладеного в основу типологізації. Тематична класифікація звуконаслідувань арабської мови за О. В. Казаковою складається з 4 класів ономотопів, кожен з яких в свою чергу ділиться на групи. Класифікація арабських ономотопів за семантичним принципом ускладнюється явищем полісемії, через що одна й та ж лексична одиниця потрапляє одразу до декількох груп або, навіть, класів, залежно від значення, що береться до уваги. Для кожної групи ономотопів є характерним створення синонімічних рядів.

2.2 Словотвірний потенціал звуконаслідувальних одиниць

Словотвір – це розділ мовознавства, який вивчає слова за способами і засобами творення та їхню словотвірну структуру. Словотвір є одним із головних джерел поповнення лексичного складу мови, тому цей термін використовується і для позначення процесу деривації – творення похідних слів. (Плющ, 2015, с.22)

В арабській мові, як і в низці інших мов, ономотопея є одним зі способів словотвору, при якому слово утворюється як імітація якогось природного звуку, пов'язаного з предметом або дією.

Звукосимволічні основи в усіх мовах світу мають високу продуктивність. Звуконаслідування відрізняються від інших способів словотвору тим, що саме з їх допомогою утворюються нові основи слова, тоді як інші способи словотвору мають справу з вже існуючими основами.

Ще одна відмінність звуконаслідувального способу словотворення полягає в тому, що оноματοпеїчна модель, що слугує основою для нового слова є екстралінгвістичною, тобто лежить поза самою мовою (Al-Jarf, 1994, с. 166).

Основною частиною структури ономотопа в арабській мові є корінь, як виразник його лексичного значення.

Звуконаслідувальні основи є матеріалом для творення морфологічно оформлених слів (дієслів, іменників, прикметників та прислівників). При цьому всі семантичні деривати слова закладено в його початковому значенні.

Для словотвірної мотивації в рамках арабської лінгвістичної традиції було встановлено загальні правила і виділено умови створення нової мовної одиниці. Сучасний арабський лінгвіст М. Мубарак (2005) сформулював умови «правильного» словотвірного процесу: 1) однакова кількість літер в корені твірного та похідного слів (в арабській мові це, як правило, три приголосні літери); 2) кореневі мають слідувати в похідних та твірних словах в чіткому порядку; 3) обидва слова (твірне та похідне) повинні мати певною мірою спільне значення (с. 78-79).

В арабській мові існує складна система словотворення за допомогою афіксів та зміни оголосів. Традиційно серед службових морфем виділяють префікси (слідують перед коренем), суфікси (після кореня), інфікси (всередині кореня) та дифікси або трансфікси (голосні, що розривають корінь).

Б. М. Гранде (2001) виділяє три основні способи словотвору в сучасній арабській мові: 1) додавання префіксів, суфіксів та інколи, інфіксів; 2) подвоєння будь-якого приголосного звуку кореня слова (та, в деяких випадках, редуплікація двох звуків); 3) внутрішня флексія, тобто зміна складу та розподілу голосних звуків в слові (с. 101).

Твірні звуконаслідувальні основи можуть бути поділені на дві групи: ті, що мають відіменний корінь, та ті, що утворені від дієслівного кореня.

Іменні звуконаслідувальні основи в арабській мові зустрічаються досить рідко, а їх словотвірний потенціал є низьким. Від іменних основ можуть бути утворені різні форми імен з одним лексичним значенням, а також форми множини цього іменника, та похідні прикметники. Наприклад: від іменника *صَعْوَةٌ* – *корольок* утворено дві форми множини – *صِعَاءٌ / صَعَوَاتٌ*; від іменної основи *بَبَّغَاءٌ* – *папуга* сформовано прикметник *بَبَّغَاوِيٌّ* – *такий, що нагадує папугу або повторює чужі слова*.

قالت الحيوانات: هذا الببغاء ثرثار، ويجب أن نعلمه درساً لن ينساه.

Тварини сказали: «Цей папуга балакучий, нам треба провчити його назавжди».

تكون طرق التدريس تقليدية تؤدي إلى سلبية التلاميذ والتجائهم إلى ترديد ببغاوي ومجرد حفظ واستظهار فقط.

Методи навчання є традиційними, що призводить до пасивності учнів та вдавання до механічного відтворення і простого зазубрювання.

Крім того, лексема *папуга* має дві форми – بَبَّعَانٌ та بَبَّعَاءٌ, при чому перша з них використовується значно рідше.

Засоби внутрішнього словотвору є характерними для творення форм ламаної множини імен: وَطَاوَيْطٌ → وَطَاوِطٌ.

تتغذى الوطاويط مصاصة الدماء على دماء الثدييات الكبيرة. –

Кажани-вампири харчуються кров'ю великих ссавців.

Окремо можна розглянути дволітерні звуконаслідувальні корені ономотопів вигуків походження (او، صه، حا). Вони зустрічаються рідко та не є похідними.

صه، صه لا تبكى نَمْ، نَمْ. –

Тихіше, тихіше, не плач. Засинай.

نقول أف من شدة طعمه غير المستساغ. –

Ми кажемо «фу», бо він має неприємний смак.

Як зазначалося раніше, найбільш продуктивними в словотвірному плані є дієслівні основи. О. В. Казакова (2015) пропонує з метою комплексного розгляду можливості звуконаслідування ономотопейчних дієслівних коренів, класифікувати їх за трьома ознаками: об'єм (кількість корневих приголосних), склад (стійкі, або правильні, та нестійкі, або неправильні, корені) та за способом творення (повністю/частково редуковані, подвоєні) (с. 122).

Розглянемо кожну групу звуконаслідувальних дієслівних коренів окремо.

Більшість звуконаслідувальних дієслівних основ є трилітерними. Вони мають найбільшу продуктивність та утворюють форми імен, масдари (імена дій), дієприкметники, прислівники за допомогою внутрішніх та зовнішніх засобів словотвору.

Наприклад, від дієслова غَرَدَ – *співати (про птаха)*, за допомогою засобів внутрішнього творення, шляхом подвоєння середньої кореневої літери та зміни її оголоса на фатху утворюється дієслово II породи غَرَّرَدَ, яке повністю співпадає за значенням з I пороною (співати, водити трелі).

وَكَانَتْهُ عَصْفُورٌ "أَبُو الْجَنَاءِ" الَّذِي يَغَرَّرْدُ عَلَى الشَّجَرَةِ . –

Він веселий, немов вільшанка, що співає на дереві.

إنه يُغَرِّد فقط إن كان أحدهم بالغرفة. –

Він співає, лише якщо хтось є в кімнаті.

Дієслово *غَرَّدَ* є семантичним неологізмом, оскільки порівняно нещодавно воно набуло нового значення «*твітнути, викласти пост в Twitter*». Це слово ілюструє ще один спосіб словотвору властивий арабській мові – калькування, тобто утворення нового слова, словосполучення або ж значення шляхом буквального перекладу відповідної іншомовної одиниці (Гаврилова, 2018, с. 26). Нове значення слова *غَرَّدَ* потрапило до арабської мови з англійської шляхом буквального перекладу слова *tweet* – 1) *щебетати*; 2) *публікувати в Twitter*.

إذا أحداً ما غرّد على "تويتر" عن هذا الرجل أود معرفة ذلك. –

Я хочу знати, якщо хтось напише про цього чоловіка в Твітері.

Окрім I породи нове значення перенеслося також на II та IV породи, утворені від цього дієслова.

حسناً، لقد غرّد برابط لبثنا الحي و هو لديه حوالي 2 مليون متابع. –

Він твітнув посилання на нашу пряму трансляцію, а в нього близько 2 млн підписників.

Шляхом зміни голосного, від дієслова *غَرَّدَ* було утворено масдар *غَرْدٌ*. При утворенні іменника *أُغْرُودَةٌ* – *спів птахів, пісня* поєднуються внутрішні (скорочення голосної після першої кореневої, подовження голосної після другої кореневої) та зовнішні (додавання префіксу *أُ*, суфікса *ةٌ*) засоби словотвору.

Трилітерні подвоєні дієслова є менш чисельними, ніж звичайні трилітерні дієслова, але також володіють високим звуконаслідувальним потенціалом, та утворюють віддієслівні імена, породи дієслова, іменники.

До прикладу, від дієслова *طَنَّ* – 1) *видавати звук, звучати, дзвеніти*; 2) *дзижчати (про комах)* утворюється II порода дієслова *طَنَّ* (значення нового дієслова залишається незмінним), масдар *طَنِينٌ* – 1) *дзвін*; 2) *дзижчання, гудіння*; 3) *резонанс*; 4) *тон, прикметник* *طَنَّانٌ* – *дзвінкий*.

كنتُ أحاول أن اعمل وظل يطن. –

Я намагалася працювати, але він не переставав дзвонити.

لكن عندما سمعت ذلك الطنين في غرفة الطعام قلت: لا يمكن.

Ти сказала: «Не може бути!», коли почула дзижчання в столовій.

Інколи зустрічаються трилітерні корені зі слабкою корінною. Найчастіше такі дієслова належать до категорії «пустих» дієслів і мають слабку середню кореневу літеру, наприклад: خَارَ – мичати, ревіти, صَاتَ – звучати, هَاطَ – кричати. Рідше можна натрапити на ономотопи серед недостатніх (ككى – кудахтати, صَوَّصَى – пиццати, حَدَا – підганяти верблюда) та подібноправильних дієслів (وَنَّ – дзвеніти).

Словотвірний потенціал таких коренів є менш розвиненими, ніж у попередніх типів. В основному, з них утворюються масдари та породи дієслова.

Відносно продуктивним порівняно з іншими «неправильними» дієсловами є корінь صَاخَ – кричати, від якого походить масдар صِيَاخٌ – крик, II порода дієслова صَيَّحَ – голосно кричати, VI порода تَصَايَحَ – кричати разом та іменник صَيْحَةٌ – крик.

يمكننا سماع ذلك أو يمكننا يصيح في بعضها البعض.

Ми можемо вислухати його або ми можемо покричати один на одного.

وَلَكِنْ صَيَّحِي إِذَا احتَاجتِ إِلَى أَيِّ شَيْءٍ.

Але ти кричи голосно, якщо тобі щось буде потрібно.

سَمِعَ تَصَايِحًا مِنْ بَعِيدٍ : تَبَادُلُ الصِّيَاخِ بَيْنَ النَّاسِ.

Він здалеку почув галас, бо люди перекрикувалися один з одним.

Окрему категорію звуконаслідувальних коренів становлять чотирилітерні дієслова. Найбільш продуктивними серед них є чотирилітерні повністю редульковані дієслова, утворені шляхом повторення дволітерної комірочки, наприклад дієслово غَزَرَ – шипіти, булькати, полоскати горло. При утворенні іменників задіюються як внутрішні, так і зовнішні засоби деравації: تَغَزَرَ – полоскати горло (додавання префікса تَ), غَزِرٌ – цесарки (зміна голосних літер), غَزْرَةٌ – шипіння, булькання (зміна голосних, додавання суфікса َةٌ).

Чотирилітерних, частково редулькованих, коренів в арабській мові небагато. Вони не володіють широкими морфологічними можливостями і або за допомогою суфіксального способу словотвору утворюють масдари (خَرَّخَشَ – хрипіти, خَرَّخَشَةٌ – хрип), або шляхом внутрішньої флексії та подовження трансформуються в імена-

назви інструментів дії (بُلْبُصٌ – *мести шваброю*, بُلْبُصٌ – *швабра*) (Казакова, 2015, с. 125).

Чотирилітерні корені, утворені не за допомогою редуплікації зустрічаються рідко, але є продуктивними. Для цієї групи дієслів є характерними суфіксальний спосіб словотвору, подвоєння, перестановка, зміна або додавання голосних: دَرَبْتُكَ – *шуміти, стукати*, دَرَبْتُكَ – *шум, стукіт*, دَرَبْتُكَ – *невеликий барабан, тамбурин*, دَرَبْتُكَ – *дарбука (ударний інструмент)*.

Таким чином, звуконаслідування є одним із способів поповнення словникового запасу мови. Не зважаючи на частиномовне походження звуконаслідувального кореня, при утворенні нових слів використовуються спільні способи деривації, що полягають в внутрішніх та зовнішніх трансформаціях складових частин кореня.

Висновки до розділу 2

Залежно від критерія, закладеного в основу систематизації, виділяють декілька різних класифікацій звуконаслідувальних одиниць у різних мовах світу.

Дослідники, що займалися розробкою тематичної класифікації ономапопей, виділяють 4 класи звуконаслідувань, об'єднаних за семантичним принципом: 1) звуконаслідування, що наслідують звукам живої природи; 2) звуконаслідування, що наслідують звукам неживої природи; 3) звуконаслідування, що наслідують звукам, які видає людина; 4) звуконаслідування, що наслідують звукам предметів приведених у рух людиною.

У кожному з цих класів виділяються по декілька підгруп слів за лексичним значенням. У середині підгруп звуконаслідувальні одиниці часто утворюють синонімічні ряди, об'єднані спільним значенням. Окрім того, для ономапопів арабської мови є характерним явище полісемії, тобто наявність декількох значень у однієї й тієї ж лексичної одиниці, що у більшості випадків ускладнює класифікацію.

Явище ономапопей відіграє велике значення у розширенні словникового запасу арабської мови та деривації нових слів. На відміну від решти способів словотвору,

звуконаслідування дозволяють утворювати нові слова, а не трансформувати вже існуючі.

Виразником лексичного значення ономатопа в арабській мові є його корінь, від якого в подальшому можуть утворюватися нові дієслова, іменники, прикметники чи прислівники. Серед твірних звуконаслідувальних основ виділяють іменні корені, які зустрічають рідко, та дієслівні корені, які є найбільш продуктивними.

До основних способів утворення нових лексичних одиниць від наявних кореневих основ належать додавання префіксів, суфіксів та інфіксів; подвоєння приголосних кореня слова; внутрішня флексія, тобто заміна голосних звуків в слові.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження було досягнуто окресленої мети – розглянуто та досліджено структурні, семантичні та функційні ознаки ономатопеїчної лексики арабської мови. Поставлені перед дослідженням завдання було виконано у повній мірі.

У результаті дослідження було розкрито наступні положення:

1. У своїх працях античні філософи припустили, що мова могла виникнути внаслідок повторення людиною звуків навколишнього середовища. Ідея звуконаслідувального походження мови отримала подальший розвиток і в напрацюваннях вчених епохи Середньовіччя та Ренесансу. Проте, незважаючи на це, у наш час мовознавці здебільшого заперечують теорію ономатопеїчного походження мови.

2. Проаналізувавши напрацювання вітчизняних та зарубіжних дослідників, виявлено, що звуконаслідування є одночасно, як процесом утворення слів, пов'язаних з імітацією звукових явищ, так і лексичною одиницею, тобто результатом процесу звукового наслідування.

3. З'ясовано, що серед ономатопеїчної лексики арабської мови виділяють лексичні та нелексичні звуконаслідування. До нелексичних ономотопів належить безпосередня імітація звуків звірів, комах та птахів, предметів та явищ неживої природи. Під лексичною ономотопеєю розуміють повнозначні слова або словосполучення, які фонетично імітують або посиляються на звуки предметів або дій, які вони описують.

4. До основних ознак арабських ономатопеїчних слів можна віднести розвинену синонімію, багатозначність та чітко виражений характер денотата, спричинений диференціацією шумів за джерелом походження.

5. Ономатопеїчна лексика арабської мови зустрічається в усному мовленні носіїв, у рекламі, у прозових та поетичних літературних творах. Вона виконує низку важливих функцій, а саме: називає предмети та явища навколишньої дійсності, бере участь в створенні неологізмів та фразеологічних зворотів, надає текстам більшої

емоційності, використовується як додатковий засіб звукової виразності, виражає суб'єктивне ставлення мовця, дозволяє зробити висловлювання лаконічнішим та влучнішим.

6. На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки питання про приналежність ономатоїв до тієї чи іншої частини мови залишається невирішеним, проте частина мовознавців пропонує розглядати ономатої як окрему групу слів.

7. Тематична класифікація ономатоїчної лексики арабської мови включає 4 групи звуконаслідувань: 1) звуконаслідування, що відображають звуки живої природи; 2) звуконаслідування, що відображають звуки неживої природи; 3) звуконаслідування, що відображають звуки, які видає людина; 4) звуконаслідування, що відображають звуки предметів, приведених у рух людиною. Кожен з класів поділяється на тематичні підгрупи.

8. У сучасній арабській мові ономотої є важливим джерелом поповнення словникового запасу мови та утворення нових слів.

9. Носієм лексичного значення ономотої є його корінь. Твірні звуконаслідувальні основи поділяються на дві категорії: ті, що мають іменний корінь, та ті, що мають дієслівний корінь. Від звуконаслідувальних коренів утворюються нові дієслова, іменники та прикметники.

10. Основними способами утворення нових слів від звуконаслідувальних основ є додавання префіксів, суфіксів та інфіксів; подвоєння приголосних кореня слова; внутрішня флексія, тобто заміна голосних звуків в слові.

Отже, звуконаслідувальна лексика є чисельною та значущою частиною лексичного складу арабської мови, а явище ономотої в цілому відіграє важливу роль у мові та літературі, оскільки вона здатна викликати емоції, створювати яскраві образи та посилювати загальне естетичне враження від прочитаного чи почутого.

خلاصة

موضوع هذا البحث هو "مفردات المحاكاة الصوتية للغة العربية الفصحى: الجوانب الهيكلية والدلالية والوظيفية". الغرض من البحث هو دراسة تركيب وخصائص ووظائف لمفردات المحاكاة الصوتية للغة العربية الفصحى.

في سياق الدراسة، وُجد أن المحاكاة الصوتية هو في نفس الوقت عملية تكوين الكلمات المتعلقة بتقليد الظواهر الصوتية والوحدة المعجمية، أي نتيجة لعملية التقليد الصوتي.

من بين مفردات المحاكاة الصوتية في اللغة العربية، يتم تمييز تقليد الصوت المعجمي وغير المعجمي. تشمل المحاكاة الصوتية غير المعجمية التقليد المباشر لأصوات الحيوانات والحشرات والطيور. المحاكاة الصوتية المعجمية هي كلمات ذات مغزى كامل والتي تبدو مشابهة فقط عن بعد للظواهر المشار إليها.

تشمل السمات الرئيسية لكلمات المحاكاة الصوتية العربية الترادف، ووجود المعاني المتعددة، وطبيعة محددة بوضوح للدلالة الناتجة عن تمايز الضوضاء حسب مصدر المنشأ.

يشمل نطاق استخدام المحاكاة الصوتية الكلام المنطوق والمكتوب، والأدب (خاصة للأطفال)، والإعلان. إنها لا يعطون أسماء لظواهر الواقع فحسب، بل غالبًا ما يستخدمون في الأعمال الفنية لخلق الحالة المزاجية المناسبة ونقل الحالة العاطفية المرغوبة.

يشمل التصنيف المواضيعي لمفردات المحاكاة الصوتية للغة العربية 4 مجموعات من المحاكاة الصوتية:

- 1) المحاكاة الصوتية التي تقلد أصوات الطبيعة الحية
 - 2) المحاكاة الصوتية التي تقلد أصوات الطبيعة غير الحية؛
 - 3) المحاكاة الصوتية، التي تقلد الأصوات التي يصدرها شخص؛
 - 4) تقليد الصوت الذي تقلد أصوات الأشياء التي يحركها الشخص.
- تنقسم كل فئة إلى مجموعات فرعية موضوعية.

تلعب ظاهرة المحاكاة الصوتية دورًا هامًا في توسيع المفردات العربية واشتقاق كلمات جديدة. يحمل جذر كلمة المحاكاة الصوتية معناها المعجمي. تنقسم جذور المحاكاة الصوتية التكوينية إلى فئتين: تلك التي لها جذر اسمي وتلك التي لها جذر فعل. تتكون الأفعال والأسماء والصفات الجديدة من جذور المحاكاة الصوتية.

تتمثل الطرق الرئيسية لتكوين كلمات جديدة من جذور المحاكاة الصوتية في إضافة البوائى والكواسع والزيادات الوسطية؛ مضاعفة الحروف الساكنة في جذر الكلمة؛ واستبدال أصوات الحروف المتحركة في الكلمة.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Белкин, В. М. (1975). *Арабская лексикология*. Москва: Изд-во Моск. ун-та.
- Болдирєв, Р. В., Коломієць, В. Т., Лукінова, Т. Б., Мельничук, О. С., Півторак, Г. П., Пономарів, А. Д. ... & Шамота, А. М. (1989). *Етимологічний словник української мови (Т. 3)*.
- Валігура, О. Р., & Охріменко, В. О. (2019). Специфіка сучасних досліджень ономатопоетичної лексики. *Записки з ономастики*, 22, 31-43.
- Гаврилова, О. В. (2018). Процеси калькування в сучасній українській мові (на прикладах комп'ютерної лексики). *Science and Education a New Dimension. Philology*, VI(45), 152, 25-29
- Гаценко, І. О. (2009). Звукозображальні слова в сучасному мовознавстві. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*, 33, 20-26.
- Гаценко, І. О. (2011). Звукозображальні слова як фіксація звукового коду в мові. *Система і структура східнослов'янських мов*, 3, 76-82.
- Гаценко, І. О. (2013). Міжмовна фоносемантична характеристика звукозображальних слів. *Наукові записки. Серія "Філологічна"*, 35, 68-70.
- Горпинич, В. О. (2004). *Морфологія української мови*. Київ: Видавничий центр «Академія».
- Гранде, Б. М. (1963). *Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении*. Изд-во восточной лит-ры.
- Добринчук, О. О. (2021). Функціонування ономатопоетичної лексики в романі Тані Наузе «Берлін, Майербер 26». *Нова філологія*, 1(81), 96-101.
- Дяченко, М. В. (2016). Феномен фоносемантизму в арабській літературній мові. *Україна і світ: діалог мов та культур: матеріали міжнародної науковопрактичної конференції, 30 березня – 1 квітня 2016 року*, 103-105.
- Єрмоленко, С. Я., Бибик, С. П., & Тодор, О. Г. (Ред.). (2001). *Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів*. Київ: Либідь.

- Заслоцька, М. О. (2021). *Ономатопеїстична лексика в німецькій та українській мовах. (Магістерська робота)*. Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця.
- Казакова, Е. В. (2015). *Звукоизобразительная система арабского языка*. Одесса: КУПРИЕНКО СВ.
- Кравець, О. П. (2018). Про походження та розвиток мови як найунікальнішого засобу людського спілкування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія», 2(70)*, 106-109.
- Левицький, А. Е., Сингаївська, А. В. & Славова, Л. Л. (2006). *Вступ до мовознавства*. Київ: Центр навчальної літератури.
- Малинюк, І. В. (2021). *Типологія звукозображальних слів у китайській та українській мовах. (Кандидатська дисертація)*. Київський національний лінгвістичний університет. Київ.
- Мацько, Л. І. (1982). Стилїстичні функції звуконаслідувальних слів. *Культура слова: Республ. міжвід. збірник, 22*, 35-39.
- Мельничук, Р. І. (2018). *Фоносемантичні явища у сучасній німецькій мові (теоретико-експериментальне дослідження). (Кандидатська дисертація)*. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці.
- Остапович, О. Я., & Павлишинець, О. О. (2008). Архісемантикон у структурі фразеологічних одиниць з погляду когнітивної лінгвістики. *Мова і культура. (Науковий журнал), 10*, 132-138.
- Пахолок, З. (2014). Використання складів у вербальних засобах вираження звукових відчуттів. *Studia Linguistica, 8*, 382-391.
- Плющ, М. Я. (2010). *Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія*. Київ: Видавничий Дім «Слово».
- Редьква, А., & Кушнерик, В. (2021). Фоносемантичні особливості публіцистичних текстів (на матеріалі промов німецькомовних політиків. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, (831-832)*, 273-280.

- Ржевська, Д. О. (2012). Проблема відтворення японських оноματοпоетичних слів японською та англійською мовами у художньому тексті. *Наукові записки, 104(1)*, 298-302.
- Тихонова, Ю. (2019). Звуконаслідування як явище звукопису у поезії Поля Верлена. *Молодий вчений, 6 (70)*, 68-71.
- Усок, О. В., & Корзюкова, Л. П. (2018). Генезис мови у гіпотезах та концепціях лінгвістів. *Науковий огляд, 1(44)*.
- Юсип-Якимович, Ю. В. (2007). *Оноματοпоетика українських говорів Карпат: семантична, фонетична, словотвірна структура та похідність ономотопів*. Ужгород: Видавництво «Гражда».
- Юшманов, Н. В. (1999). *Грамматика литературного арабского языка*. Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс».
- Янковецька, Ю. (2016). Дієслівні okazіоналізми в мовленні дитини. *II Всеукраїнська міждисциплінарна конференція «Мовний простір слов'янського світу: досвід і перспективи»*, 76-79
- Ahmed, M. F. (2014). The Linguistic and Translational Aspects of Onomatopoeia: English and Arabic as a Case in Point. *Journal of Kirkuk University Humanity Studies, 9(1)*, 1-25.
- Alameer, A. (2019). The linguistic features of onomatopoeia words in Arabic-English: Contrastive study. *Int. J. Hum. Soc. Stud. Invent, 8*, 6-12.
- Al-Jarf, R. (2011). Teaching English word-formation processes to translation students. *Komunikacija i kultura online: Godina II, broj, 2*, 160-174.
- Bredin, H. (1996). *Onomatopoeia as a figure and a linguistic principle*. *New Literary History, 27(3)*, 555-569.
- Chalker, S., & Weiner, E. (1994). *The oxford dictionary of English grammar*. Oxford University Press.
- Jespersen, O. (1964). *Language. Its nature, development and origin*. New York: W. W. Norton & Company Inc.
- Mubarak, M. (2005). *Philology and characteristics of Arabic*. Lebanon: Dar Al Fikr.

- Roberts, E. V. (1991). *Writing Themes about Literature*. London: Prentice-Hall International, Inc.
- Seyyedi, H., & Akhlaghi, E. (2013). The study of onomatopoeia in the Muslims' holy write: Qur'an. *Language in India*, 13(5), 16-24.
- Simpson, P. (2004). *Stylistics: A resource book for students*. Psychology Press.
- Ullmann, S. (1964). *Semantics: Introduction to the Science of Meaning*. New York: Barnes & Noble, Inc.
- Wehr, H., & Cowan, J. M. (1994). *Arabic-English Dictionary: The Hans Wehr Dictionary of Modern Written Arabic*. Urbana: Spoken Language Services, 1(2), 3.
- Yaqubi, M., Tahir, R. I., & Amini, M. (2018). Translation of Onomatopoeia: Somewhere between Equivalence and Function. *Studies in Linguistics and Literature*, 2(3), 205-222.

شاهر الحسن. (2001). علم الدلالة السمانتيكية والبراجماتية في اللغة العربية. عمان: دار الفكر.